

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
Кафедра української літератури та журналістики
імені професора Леоніда Ушкалова**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до вивчення курсу
«Шкільний курс української літератури та методика викладання»
для студентів-філологів
напряму підготовки «Українська мова та література»**

Харків 2021

Рекомендовано до друку методичні рекомендації на засіданні кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова.

Упорядник:

В.В. Глушич, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української літератури
та журналістики імені професора
Леоніда Ушкалова Харківського
національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

Глушич В.В.

Методичні рекомендації до вивчення курсу «Шкільний курс української літератури та методика викладання» для студентів-філологів напряму підготовки «Українська мова та література» / В.В. Глушич. – Харків. 2021. с. 36

Методичні рекомендації розроблені для студентів українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (напрямок підготовки 014 Середня освіта (Українська мова і література) відповідно до навчальної програми та завдань її вивчення.

ВСТУП

Курс «Шкільний курс української літератури та методика викладання» базується на знаннях, здобутих студентами під час вивчення історії літератури, теорії літератури, педагогіки, психології, філософії.

Знання педагогіки, психології, теорії літератури полегшують опанування курсу, адже здобувачі вищої освіти мають необхідні базові знання, обов'язкові для практичної роботи в закладах середньої освіти.

Знання, здобуті під час вивчення цього курсу, потрібні для розуміння ключових питань дидактики, методології та методики навчання української літератури у школі, сформувані вміння створювати ефективні навчально-виховні ситуації в освітньому та виховному процесі з вагомим використанням сучасних технологій навчання, зорієнтувати здобувачів вищої освіти на набуття практичних навичок у сфері роботи вчителя-словесника, відпрацьовувати практичні вміння та навички науково-дослідницької діяльності.

У методичних рекомендаціях висвітлено мету і завдання курсу, програмні результати навчання, організація навчального курсу – обсяг годин, програма навчального курсу, тематика практичних занять, опорний конспект, орієнтовний перелік питань для контролю, шкала оцінювання здобувачів за системою ECTS, методичне забезпечення, рекомендована література.

Мета та завдання курсу

Метою курсу *«Шкільний курс української літератури та методика викладання»* є формування знань, вмінь та навичок філологів з викладання методики української літератури у середніх закладах освіти; ознайомлення з нормативними документами МОН України щодо вивчення української літератури у середній школі; готовність майбутніх учителів до професійної діяльності в сучасному навчальному закладі; озброїти студентів знаннями класичних і сучасних технологій навчання; формувати навички й уміння розробляти конспекти уроків для учнів з урахуванням сучасних вимог до оновлення методичного та організаційного формату уроку, що сприятиме вдосконаленню здібностей студентів організовувати безпосередню творчу інтелектуальну діяльність учня або колективу з метою формування ключових компетентностей; добирати відповідно до мети уроку традиційні та інноваційні методи і форми навчання; сприяти вихованню та соціалізації особистості.

Основними завданнями вивчення курсу є:

1. Створити у здобувачів вищої освіти широку теоретичну базу, що розкриває загальні та спеціальні закономірності процесу навчання як засобу спілкування, освіти, виховання й розвитку, яка включає, крім методичних знань також знання із суміжних з методикою наук психолого-педагогічного, філологічного й культурологічного циклів, і на цій основі сформувані уявлення про зміст і структуру педагогічної діяльності вчителя.
2. Формувати у здобувачів вищої освіти навички науково обґрунтованого планування освітнього процесу з української літератури, організації та проведення сучасного уроку з української літератури та позааудиторних заходів з української літератури.
3. Формувати вміння самостійної навчально-дослідної діяльності та креативної здатності майбутнього вчителя літератури використовувати набуте в нестандартних ситуаціях, виявляти конструктивність і прогностичність в організації й плануванні освітнього процесу.
4. Оволодіти методикою аналізу творів різних жанрів відповідно до шкільного курсу літератури та проведення позааудиторної роботи з предмета.
5. Сформувати навички самостійної роботи з навчально-методичною літературою та творче ставлення до учительської праці.

У результаті вивчення курсу відповідно до освітньої програми формуються програмні компетентності:

ЗК-1 Здатність діяти етично, соціально відповідально та свідомо.

ЗК-10 Здатність до утвердження національних і гуманістичних ідеалів, демократичних цінностей і традицій України.

ФК-1 Здатність формувати в учнів предметні компетентності.

ФК-2 Здатність застосовувати у власній практичній діяльності сучасні підходи (особистісно-орієнтований, діяльнісний, компетентнісний) до викладання української мови та літератури на підставі передового українського й міжнародного досвіду, ефективні методи й освітні технології навчання.

ФК-3 Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів з української мови та літератури, іноземної мови, історії аналізувати особливості сприйняття та засвоєння учнями навчальної інформації з метою корекції й оптимізації навчально-виховного процесу.

ФК-11 Здатність до критичного аналізу, діагностики та корекції власної педагогічної діяльності, оцінки педагогічного досвіду (вітчизняного, закордонного) у галузі викладання української мови та літератури з метою професійної саморегуляції й свідомого вибору шляхів вирішення проблем у навчально-виховному процесі.

Програмні результати навчання

У результаті опанування змісту навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти мають досягнути таких програмових результатів навчання:

ПРЗ-1. Знати сучасні філологічні й дидактичні засади навчання української мови і літератури, історії, іноземної мови.

ПРУ-9. Володіти методами й методиками діагностування навчальних досягнень учнів з української мови та літератури; історії, іноземної мови, уміти здійснювати педагогічний супровід самовизначення учнів, підготовки до майбутньої професії.

ПРК 2. Організовувати співпрацю учнів (вихованців), ефективно працювати в команді (педагогічному колективі освітнього закладу, інших професійних об'єднаннях).

ПРА 2. Здатність аналізувати соціально й особистісно значущі світоглядні проблеми, приймати рішення на підставі сформованих ціннісних орієнтирів.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- основні нормативні документи та положення МОН України;
- сучасні посібники з інтерактивного навчання та застосування інноваційних технологій;
- сучасні філологічні і дидактичні засади навчання української літератури;
- специфіку шкільного курсу української літератури, проблему типології уроків літератури, методи і прийоми навчання.

вміти:

- аналізувати, обирати й ефективно використовувати навчально-методичні комплекси з української літератури;
- формувати різнотипні завдання з літератури, обирати відповідній родовій специфіці і жанровій природі художнього твору шлях та методи і прийоми аналізу;
- володіти методикою організації позакласної роботи з літератури;
- використовувати у процесі вивчення української літератури інноваційні методичні технології.

Опис навчального курсу

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Мова викладання – українська			
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>01 Освіта / Педагогіка</u> (шифр і назва)	Вид дисципліни (обов’язкова)	
	Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література)		
Модулів – 2		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3	
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		6	6
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи здобувача – 5	Рівень вищої освіти: <u>Перший</u> (бакалаврський)	Лекції	
		18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		36 год.	10 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		36 год.	74 год.
		Індивідуальні завдання:	
-			
Вид контролю:			
іспит		іспит	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 54 / 36

для заочної форми навчання – 16 / 74

Програма навчального курсу

6 семестр

Змістовий модуль 1. Викладання української літератури на сучасному етапі.

Тема 1.1. Методика навчання української літератури як наука.

1.1.1. Концепція національної школи, основні напрямки її реформи, шляхи і засоби їх втілення в життя, роль учителя в справі навчання та виховання учнів.

1.1.2. Сутність самого предмету, його завдань, зв'язок з іншими дисциплінами. Визначення змісту і обсягу шкільної літературної освіти.

1.1.3. Структура і зміст шкільного курсу літератури.

Тема 1.2. Використання наочності на уроках української літератури.

1.2.1. Наочність як один з важливих принципів навчання.

1.2.2. Види наочності на уроках літератури.

1.2.3. Основні принципи використання ТЗН у навчальному процесі.

1.2.4. Види ТЗН та методика їх використання на уроках.

Змістовий модуль 2. Урок як основна форма навчально-виховного процесу.

Тема 2.1. Специфіка, структура та типологія уроків української літератури.

2.1.1. Поняття про урок, про класно-урочну систему організації навчально-виховного процесу, основні принципи організації уроку.

2.1.2. Складові частини уроку літератури.

2.1.3. Вимоги до уроку літератури. Види та типи уроків. Інтерактивні уроки з літератури.

Тема 2.2. Методологічні засади і типологія шкільного аналізу художнього твору.

2.2.1. Зумовленість вибору методу, методичного прийому, форми проведення уроків специфікою виучуваного твору, навчально-виховною метою, віковими особливостями учнів, рівнем літературної освіти.

2.2.2. Метод бесіди, лекції, самостійної роботи на уроках літератури в старших класах.

2.2.3. Поняття методики ведення уроку: вибір основного методу та методичних прийомів; творчий характер роботи вчителя, розуміння уроку літератури як акту творчості.

Тема 2.3. Позакласна робота з української літератури.

2.3.1. Позакласна та позашкільна робота з літератури.

2.3.2. Роль і педагогічна мета позакласної роботи в системі літературної освіти учнів.

2.3.3. Масові позакласні заходи з літератури.

2.3.4. Літературні вечори та гуртки в школі.

2.3.5. Шкільна літературна преса.

2.3.6. Шкільні факультативні курси літератури.

2.3.7. Літературні екскурсії

Тематика практичних занять курсу

6 семестр

Тема 1. Основні етапи розвитку методики викладання української літератури.

- Становлення методики викладання української літератури як науки.
- Розвиток методики викладання української літератури у дореволюційний період:
- критика І.Я. Франком стану викладання української літератури в Галичині;
- течії у дореволюційній методиці викладання української літератури (логіко-стилістична, освітньо-виховна, етико-естетична, їх фундатори та послідовники).
- Розвиток нової методики викладання на початку ХХ століття (20-30-ті роки ХХ століття). Нововведення у системі шкільної літературної освіти:
- комплексна система навчання;
- «метод проектів»;
- Дальтон-план та ін., їх негативний вплив на навчання.
- Перші спроби систематизації курсу методики викладання української літератури.
- Активізація методичної думки у післявоєнний період (Т.Ф. Бугайко, Ф.Ф. Бугайко, В.О. Сухомлинський, О.М. Бандура, В.Я. Неділько, Є.А. Пасічник та інші)
- Стан методики викладання української літератури на сучасному етапі її розвитку.

Тема 2. Концептуальне, нормативно-правове та науково-методичне забезпечення вивчення української літератури в школі.

- Концепція літературної освіти в 11-річній загальноосвітній школі: актуальність, мета, основні завдання, принципи, структура.
- Концепція реформування літературної освіти в середній школі (предмет – українська література).
- Науково-методичне забезпечення викладання української літератури: методичні посібники в роботі вчителя-словесника, фахові періодичні видання, навчальна книга з української літератури та інші складові навчально-методичного комплексу.

Тема 3. Особливості викладання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2020-2021 навчальному році.

- Програмне забезпечення вивчення курсу української літератури в загальноосвітній школі.
- Підручникове забезпечення та програмно-педагогічні засоби вивчення курсу української літератури в загальноосвітній школі.
- Види контролю в процесі вивчення української літератури.
- Види робіт з української літератури. Кількість контрольних робіт та правила перевірки письмових творів з української літератури.

Тема 4. Види планування роботи вчителя літератури: календарно-тематичне планування.

- Види планування роботи вчителя-словесника: календарні, календарно-тематичні, поурочні плани.
- Ознайомлення зі зразками календарних планів учителів літератури, вимогами до оформлення календарно-тематичного плану з літератури.
- Самостійне складання календарного плану, оформлення фрагмента з нього.

Тема 5. Методичні основи проведення уроку літератури

- Урок як основна форма навчально-виховної роботи з учнями:
  - своєрідність уроків української літератури;
  - вимоги до сучасного уроку української літератури;
  - критерії ефективності уроку літератури.
- Типи уроків з української літератури, проблема їх класифікації.
- Структура уроку української літератури.
- Підготовка вчителя літератури до уроку.

Тема 6. Активні форми викладання української літератури

- Урок-лекція, методика його проведення.
- Урок-семінар, специфіка його проведення.
- Урок-диспут, особливості його проведення.
- Різні види нестандартних уроків з української літератури (урок-конкурс, урок КВК, інтегрований урок та ін.), методика їх проведення.
- Проблемне навчання. Шляхи створення проблемних ситуацій.

Тема 7. Вивчення творів у їхній родовій специфіці

- Особливості вивчення епічних творів.
    - Жанри епічних творів, введені до шкільних програм. Залежність сприймання епосу від віку та літературного розвитку школярів.
    - Етапи роботи вчителя над епічним твором.
    - Уміння словесника визначити шляхи аналізу твору, що вивчатиметься в класі. Різноманітність форм і прийомів аналізу епічних творів. Аналіз дій, вчинків персонажів у єдності з сюжетно-композиційною основою твору.
    - З'ясування авторської концепції (морально-естетичного ідеалу), традиційного й новаторського у творі, оцінки твору літературною критикою, аналіз твору з позицій сучасності.
  - Особливості вивчення ліричних творів:
    - Особливості лірики як особливого роду літератури.
    - Поділ лірики за структурою і способом організації матеріалу. Тематичні групи ліричних творів.
    - Вплив лірики на формування й виховання особистості учня.
    - Специфіка аналізу лірики у школі. Етапи вивчення ліричних творів.
- Підготовка до сприйняття ліричного твору.

- Особливості вивчення драматичних творів.
  - Драматичні твори, що вивчаються в 5 - 9, 10 - 11 класах (на основі чинних програм).
  - Жанрові особливості драматичних творів та особливості їх сприймання школярами.
  - Методика опрацювання драматичного твору на уроці літератури.
- Загальні етапи вивчення драматичних творів.
  - Драматичне мистецтво у позакласній роботі з літератури.
- Обговорення конспектів уроків, складених студентами.

Тема 8. Інноваційні технології навчання української літератури

- Технологізація навчання на сучасному етапі розвитку української освіти. Співвідношення понять «освітня технологія» і «педагогічна технологія», «методика» і «педагогічна технологія». Структура педагогічної технології.
- Проблема класифікації педагогічних технологій.
- Інтерактивні технології навчання, їх сутність, принципи, умови впровадження у навчально-виховний процес
- Технологія організації групової навчальної діяльності. Основні переваги навчання в групах. Умови ефективного впровадження технології організації групової навчальної діяльності.
- Проектна технологія. Сутність проектної технології, основні переваги, умови ефективного впровадження проектної технології у навчально-виховний процес.
- Текстоцентрична технологія. Сутність текстоцентричної технології. Основні переваги текстоцентричної технології. Структура уроків при застосуванні текстоцентричної технології.
- Інформаційна технологія. Сутність інформаційної технології. Педагогічні завдання інформаційної технології навчання.
- Технологія диференційованого навчання. Сутність технології диференційованого навчання. Види диференціації: внутрішня – рівнева диференціація; зовнішня диференціація – профільна диференціація.
- Особистісно орієнтована технологія навчання. Сутність, основи, практика впровадження особистісно орієнтованої технології.

Тема 9. Вимоги до фахової підготовки вчителя літератури.

- Основні критерії ефективності роботи вчителя літератури, його найважливіші якості й професійні вміння.
- Педагогічна креативність як здатність учителя до творчого виконання своїх професійних обов'язків.
- Удосконалення кваліфікації і підвищення педагогічної майстерності вчителя літератури:
- Методичні об'єднання вчителів-словесників.
- Науковий аналіз роботи і методична допомога вчителю літератури.

Опорний конспект з курсу

Методика навчання української літератури як наука

Методика навчання української літератури – педагогічно-літературознавча прикладна наука, що містить психолого-педагогічні засади роботи вчителя, вимоги до літературного і літературознавчого змісту навчання, рекомендації щодо дидактичних шляхів його опанування, стратегії виховання учня засобами художнього слова.

Об'єктом методики навчання української літератури є навчальний процес, тобто взаємодія вчителя і учнів, що має на меті набуття учнями літературної компетентності та розвиток особистості засобами художнього слова.

Предметом – система принципів, методів, технологій, прийомів, форм, видів, засобів навчальної і виховної роботи на уроках української літератури та в позакласній літературній діяльності вчителя й учнів.

Методика навчання української літератури зосереджена на таких проблемах:

- психологічні особливості сприймання художнього слова учнями і спосіб їх урахування в учительській роботі;
- педагогічні принципи викладання літератури;
- фахова підготовка вчителя;
- методи і прийоми викладання;
- інноваційні педагогічні технології у проекції на вивчення літератури;
- сучасні вимоги до уроку української літератури;
- типи уроків;
- специфіка викладання окремих розділів літературної освіти: біографія письменника, позакласне читання, література рідного краю, з'ясування теоретико-літературних понять тощо;
- організація сприймання учнями художнього тексту і його шкільний літературознавчий аналіз;
- особливості вивчення жанрової специфіки твору;
- розвиток усного і писемного мовлення дітей, їхніх творчих здібностей.

Структуру методики навчання літератури традиційно тлумачать як поєднання трьох основних частин: теорії методики, її історії та методичних розробок уроків і позакласних заходів. Сучасний погляд на складники методики наближає її до науки про літературу і пропонує інше структурування: історія методики вивчення української літератури, шкільне літературознавство, теорія методики, практична методика.

Шкільне літературознавство містить вимоги до змісту освіти. З'явилася й стрімко розвивається нова галузь літературознавства – компаративістика (лат. *comparativus* – порівняльний), метою якої є виявлення міжлітературних зв'язків на основі зіставлень творів та явищ національних письменств.

Теорія методики формує парадигми і технології навчання літератури, виробляє типологію методів, уроків, позакласних літературних занять і заходів – усе, що стосується шляхів роботи.

Практична методика розробляє матеріал, який учитель може використати на уроці або винести на розгляд учнів під час позакласного заходу. Результати

праці істориків методики, фахівців зі шкільного літературознавства, педагогічних парадигм і навчальних технологій втілюються в *методичні рекомендації* – конспекти та плани уроків, сценарії позакласних заходів, системні розробки, вивчення в школі творчості певних письменників, комплекс матеріалів з вивчення предмета в певному класі тощо.

Програмно-методичне забезпечення шкільного курсу української літератури

Літературна освіта основана на державних документах, які становлять нормативну базу викладання української літератури в школі: Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», положення яких конкретизовано в Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ ст., Державному стандарті базової і повної середньої освіти. Держава стандартизує зміст освіти, критерії оцінювання учнівських знань. На реалізацію освітньо-виховних завдань спрямовані шкільні програми з української літератури.

Програма з української літератури для середньої школи – нормативний документ, який містить мету, завдання і зміст навчання української літератури, а також вимоги до літературної компетентності учня.

Програми складають окремі автори або їх колективи. Як правило, цю функцію виконує Інститут педагогіки НАПН України, Інститут літератури НАН України, Київський національний університет або інший авторитетний заклад. Документ набуває чинності після розгляду і схвалення Міністерством освіти і науки.

Існують кілька навчальних програм:

1. Програми для загальноосвітніх шкіл, що містять оптимальний за обсягом і складністю матеріал, який має опанувати кожний випускник.

2. Програми для поглибленого вивчення предмета, в яких збільшено кількість персоналій і творів для розгляду, ускладнено й урізноманітнено аспекти аналізу художнього тексту, розширено коло теоретико-літературних понять, підвищено вимоги до знань і умінь учнів, передбачено їхню значну самостійну навчальну діяльність, творчість, можливість обирати твори для вивчення.

3. Регіональні програми, які, крім обов'язкового навчального матеріалу, передбаченого програмою для загальноосвітніх шкіл, містять імена і твори місцевих письменників, а також паралельні із літературою національних меншин, які здавна проживають у країні.

Навчальний матеріал у програмі структурований за такими принципами:

- портретно-хронологічним принципом, що передбачає надання у хронологічному порядку літературних портретів письменників, які містять їхні біографії та огляд творчості;

- тематичним принципом, за яким певна літературна тема розкривається у творах кількох авторів, що можуть належати до різних історичних періодів;

- монографічно-персональним принципом, який передбачає різнобічне висвітлення літературної постаті з ґрунтовним дослідженням однієї теми або одного твору в її доробку;

- історико-літературним принципом, за яким у хронологічній послідовності подають описи періодів розвитку української літератури та характеристики життя і творчості їх видатних представників;
- концентричним принципом, що передбачає розгляд тих самих тем у різних класах із поступовим розширенням їх наповнення;
- лінійним принципом, що полягає у розгляді літературного процесу в історичній послідовності.

Підструктурами курсу української літератури є програми для основної і старшої школи.

У старшій школі, як і в основній, передбачено регулярне вивчення літератури рідного краю, а також запроваджено два нові типи занять: «Новинки сучасного літературного життя», «Урок-підсумок».

У сучасних програмах запроваджено нові аспекти шкільного розгляду твору: компаративний аспект – зіставлення з творами зарубіжних літератур, які в суттєвому (змісті, стилі) є подібними; загальномистецький аспект – залучення творів інших видів мистецтва (театру, кіно, живопису, музики, скульптури, архітектури, народно-ужиткового мистецтва), які допоможуть поглибити розуміння художнього тексту. У програмах запропоновано відповідні переліки творів для зіставлень та ілюстрування.

У процесі вивчення української літератури школяр користується такими навчальними книгами:

1) підручник – книга з викладом характеристики історичних періодів розвитку літератури, біографій (або їх фрагментів) письменників, аналізом (різнобічним або у певному аспекті) програмових творів, відомостями теоретико-літературного характеру. Обов'язково містить методичний апарат, структурований за певним принципом: за рівнем складності, самостійності, творчим компонентом, усним чи письмовим виконанням, обсягом, літературознавчим аспектом тощо;

2) хрестоматія – збірка художніх текстів (повних або скорочених), розташованих відповідно до програми певного класу. Може містити методичний апарат, тобто запитання і завдання для учнів після кожного тексту або теми;

3) підручник-хрестоматія – книга, адресована переважно учням основної школи, в якій після вступного до теми матеріалу та біографічних відомостей про письменника вміщено художній текст (повний або скорочений) і його аналіз. Обов'язковий складник – методичний апарат, за допомогою якого організовують самостійну роботу учнів;

4) практикум з літератури – книга, що містить систему запитань і завдань та допоміжний матеріал для їх розв'язання: фрагменти художніх текстів для самостійного аналізу, а також літературно-критичні, історичні, мистецтвознавчі довідки;

5) робочий зошит з літератури – книга-зошит для учнів, у якій відповідно до програми названо теми і розташовано завдання для самостійного виконання, після кожного з них дано чисте місце (іноді з графічною основою) для запису відповіді, відгадування кросворду, заповнення таблиці, малюнка-ілюстрації тощо.

Підручник з української літератури має відповідати загальнодидактичним вимогам. До загальнодидактичних вимог належать такі:

- відповідність змісту рівню сучасної науки;
- відповідність змісту і форми викладу віковим особливостям дитини;
- систематичність і послідовність викладу (переходити від відомого до невідомого, від простого до складного);
- стимулювання в учнів інтересу до знань, самостійного пошуку;
- точність, простота і жвавість мови;
- реалізація виховних завдань.

Загальнодидактичні та специфічні методи навчання літератури

Метод (грец. *methodos* – шлях дослідження) *навчання* – спосіб дидактичної взаємодії вчителя й учнів, спрямованої на розв’язання навчальних, освітніх і виховних знань. Слово *метод* походить з грецької мови (*methodos*) і означає спосіб дослідження явищ, шлях пізнання істини. Методи навчання визначають як способи дидактичної взаємодії вчителя й учнів, що спрямовані на розв’язання тих навчальних, освітніх і виховних завдань, які реалізуються на уроках. Методи відображають логіку пізнавальної діяльності учнів, ґрунтуються на важливих закономірностях педагогічного процесу.

Методика викладання літератури покликана відповісти на три запитання:

- що вивчати?
- навіщо вивчати?
- як вивчати?

У загальній дидактиці український педагог Григорій Ващенко (1878-1967) запропонував типологізувати методи навчання за активністю учнів у навчальному процесі. На цій основі він відокремив пасивні, напівактивні та активні методи.

Пасивні методи. Їх ще називають методами готових знань, оскільки за їх використання учні одержують навчальну інформацію в готовому вигляді. Завдання школяра – збагнути художній твір, літературознавчі відомості та запам’ятати основний їхній зміст. До пасивних методів належать лекція - це один із найпоширеніших методів викладання. Особливістю літературної лекції є поєднання інтелектуалізму з емоційністю, строгої логічної думки з образністю. Лектор чергує наукові положення з виразно прочитаними (бажано напам’ять) уривками з художніх творів, викладає не тільки концептуальні ідеї, а й власні читацькі враження, спонукаючи цим учнів до індивідуальної інтерпретації тексту.

2. Розповідь учителя або бесіда. Вона лаконічніша від лекції, простіша за науковим змістом та термінологією, більш екзистенційна: педагог виражає в ній своє бачення ситуації, явища, передає своє враження про нього, переповідає те, що йому видається найцікавішим. На відміну від лекції бесіда відкриває великі можливості для індивідуальної роботи з учнями, виявлення їх безпосередніх читацьких реакцій, рівня розуміння твору. У процесі бесіди здійснюється безпосередній зв’язок учителя й учнів. Бесіда виховує у дітей активність, самостійність, уміння зіставляти і узагальнювати факти, аргументувати свої твердження.

3.Художнє і творче оповідання. Його змістом є переказ уже готового твору, однак це потребує творчості самого оповідача. Біографію письменника краще подати як оповідь, виразивши власне сприйняття особистості; включити до неї художнє оповідання – переказ фрагмента автобіографічного чи біографічного художнього твору; виявити власну творчість і майстерно «розгорнути» епізод із життя автора.

4.Метод книжних завдань. Успіх реалізації цього методу пов'язаний із якістю підручника, яким користуються школярі. Прийомами методу книжкових завдань є читання статті в підручнику чи додатковому джерелі, конспектування, складання тез, плану, виписок, пошук відповіді на поставлене питання.

5.Методи наочного навчання. Вони передбачають виконання мистецьких творів, що мають літературну основу, їх представлення - це твори живопису, театру та кіно, музики, ілюстрування, демонстрування, використання музики в навчанні.

Напівактивні методи навчання. Провідну роль у них відіграють джерела готових знань – учитель або книга. Водночас учень послідовно під керівництвом педагога йде до наукової думки, самостійно ілюструє її, уточнює, деталізує одержані знання на основі конкретного художнього тексту. Серед напівактивних методів навчання виокремлюють:

1.Евристичний (грец. *heurisko* – знаходжу, відкриваю) метод. Евристичною може бути і бесіда, і лекція. Вибудувати їх слід за принципом індукції: від окремого до загального. Завдання вчителя – пройти спільно з учнями шлях наукового відкриття. Евристичний метод передбачає такі прийоми: порушення проблеми, побудова логічно чіткої системи запитань, складання системи завдань за текстом. Учні виконують певні види діяльності: добирання матеріалу з художнього твору, переказ з елементами аналізу тексту, аналіз епізоду, аналіз образу-персонажа, складання плану до виступу, тез твору тощо.

2.Самостійна робота. Учень самотужки виконує літературні завдання як на уроці, так і вдома. Самостійна літературна робота – це метод самостійного опанування учнем літературних знань, його робота з художнім текстом, підручником, власна творчість. Обов'язковим складником навчальної діяльності є самостійне читання художнього твору: учні також вивчають вірші напам'ять, осмислюють і запам'ятовують літературно-критичний матеріал, поданий у підручнику, індивідуально аналізують художній текст, пишуть твори. Різноманітні прийоми самостійної роботи спрямовані на структурування матеріалу (складання плану, тез, конспекту), його моделювання (накреслення хронологічної таблиці життя і творчості письменника, теоретико-літературних таблиць, версифікаційних особливостей твору), інтерпретацію художнього тексту (тлумачення епізоду з великого твору або цілісне розуміння вірша чи новели), власну творчість (написання казки, поезії).

3.Активно-ілюстративний метод. Сутність цього методу полягає в активності засвоєння знань через ілюстрування теоретичних положень. Його широко використовують на уроках української літератури. Характеризуючи образ літературного героя, учні ілюструють твердження, цитуючи або переказуючи близько до тексту певні епізоди з твору.

4.Лабораторно-ілюстративний метод. Особливістю його є те, що одержані в авторитарній формі (лекція вчителя або робота з книжкою) знання учень має закріпити і деталізувати під час практичної роботи.

Активні методи навчання. Роль учителя за їх застосування полягає переважно в загальному керівництві роботою учня та допомозі йому, якщо він самотійно не може впоратися із завданням. До активних методів навчання зараховують:

1.Шкільні екскурсії. Походи до театру, музею, поїздки літературними місцями, пов'язаними із життям письменника чи світом його художнього твору, є активними не стільки в науково-дослідному сенсі, скільки в мотиваційному: вони спонукають учня до зацікавленого нетрадиційного здобуття знань, а також до їх індивідуального засвоєння крізь призму власного світогляду, настрою, естетичного смаку.

2.Лабораторно-дослідницький метод. За його використання учитель називає старшокласникові тільки об'єкт дослідження, а предмет і конкретні мету та проблему учень визначає самотужки. У літературі таким об'єктом є певний художній текст (епос та драма) або поетична збірка чи цикл (лірика).

3.Рефератно-семінарський метод. Він передбачає колективне опрацювання теми після індивідуального дослідження її аспектів окремими учнями, які пишуть реферати, використовуючи систему джерел (художній і наукові тексти).

Використання наочності на уроках української літератури

Літературна наочність – предмети і явища, які через сприймання органами чуття допомагають учням уявити світ художнього твору та образ письменника. Використовуючи наочність, слід продумувати її значення для емоційного сприймання художнього твору, його осмислення, контекстного розуміння. Учитель повинен пов'язувати наочний посібник із літературою, а не бути його відстороненим демонстратором.

Класифікація наочності.

У методичній науці послуговуються кількома класифікаціями, основаними на різних критеріях поділу наочності.

1.За способом виготовлення наочність класифікують так:

- технічні засоби (візуальні, аудіо засоби та аудіовізуальні);
- друковані засоби (таблиці, картки, картини, розвивальний образотворчий матеріал);
- натуральні предмети (рослини, матеріали, прилади);
- моделі і муляжі.

2.За способом подання інформації посібники поділяють на:

- об'ємні (моделі, колекції);
- друковані (картки, портрети, плакати, таблиці);
- проекційні (фільми, слайди).

Є. Пасічник, посилаючись на наукову традицію, виокремлює такі види наочності:

а) за формою:

- предметно-образна (звучання художнього слова у мистецькому виконанні);

- умовно-схематична (літературні картки, таблиці, схеми);
- динамічно-синтетична (кінофільми, записи телепрограм, навчальні фільми);

- картини та ілюстрації;

б) за змістом навчального посібника:

1. Художнє слово – це озвучення твору, його художнє виконання, в якому декламатор передає власні почуття і розуміння тексту. Твір або фрагмент із нього майстерно виконує учитель, обдарований учень, професійний актор (аудіозапис).

2. Твори суміжного мистецтва або їх фрагменти. Школярів ознайомлюють зі зразками театральних спектаклів, кіномистецтва, живопису, музики, скульптури, архітектури. Вони можуть бути створені на літературній основі, з більшою чи меншою точністю відображати твір письменника. *Живопис* як наочність охоплює графіку, ілюстрації до творів, картини, написані за мотивами творчості, портрети письменників, полотна, суголосні темі, настрою чи стилю літературного твору. *Музика* доречна при вивченні лірики. Учні слухають пісні і романси, написані на вірші поетів, рідше – фрагменти опер, балетів, ораторій, симфоній, основаних на творах літератури. Задля створення потрібної емоційної атмосфери вчитель використовує музику, суголосну настрою виучуваного тексту. *Художнє фото* застосовують як ілюстрацію до пейзажної лірики, засіб створення відповідного настрою на уроці, для пояснення виражальних засобів мови, зокрема тропів.

3. Документи, що відображають факт історії народу чи особи. Документальні свідчення і кінокадри втілюють особливості епохи (голод, війну, наукові та мистецькі відкриття, революції, типовий побут); особисті документи додають достовірності розповіді про письменника (копії листів, рукописів тощо).

4. Науково-популярні посібники. Українське телебачення на деяких каналах нині пропонує незначну кількість культурологічних передач, зокрема про діячів національної літератури, театру, кіно.

5. Народнознавчі посібники. Вони необхідні при вивченні фольклору та літературних творів із потужними народними впливами та мотивами. До посібників такого змісту належать аудіо- та аудіовізуальні записи народних традицій, свят, обрядів, етнічний одяг, предмети побуту та вжиткового мистецтва, музичні інструменти, ритуальні атрибути, що допомагають уявити картини та події, зображені у фольклорних та близьких до них літературних творах.

6. Наукові посібники. До них належать літературознавчі словники, енциклопедії, фахові часописи, теоретико-літературні таблиці та схеми, літературні карти, які мають забезпечувати сучасний науковий рівень знань учнів.

7. Природа. Букет квітів чи осіннього листя, кетяг калини, степова ковила не тільки прикрасять урок, а й набудуть символічного значення, допоможуть дітям глибше сприйняти художній твір або письменницьку долю.

8. Екзистенційна наочність. Вона полягає в унаочненні твору, наукової думки або біографії письменника власним учительським досвідом, сприйняттям і осмисленням.

Специфіка, структура та типологія уроків української літератури

Урок посідає центральне місце в навчальному процесі, має конкретну ціль, яка водночас є складовою загальної мети навчання літератури. Готуючись до уроку, учитель має сформулювати завдання, визначити тип уроку, провідний метод, підібрати обладнання, продумати кожний етап і навчальну ситуацію, з'ясувати літературознавчу концепцію, налаштувати клас на певну емоційну домінанту, спланувати інтегративні параметри, передбачити простір для творчості та особистої думки учня.

Специфіка уроку літератури і вимоги до нього.

Урок літератури, порівняно з уроками інших шкільних дисциплін, має свої особливості. Його специфіка полягає в поєднанні об'єктивного і суб'єктивного: учневі пропонують об'єктивно існуючий твір, передають певні літературознавчі знання, водночас і сприймання тексту, і його розуміння є неповторно особистісними. Отже, вчитель має провести зустріч дитини з художнім текстом як мистецьким явищем з метою його цілісного сприйняття; дати знання про літературу, певну наукову інформацію, а також сприяти діалогу «художній текст - читач», який має відбуватися на основі сучасних наукових знань, напруження внутрішнього світу школяра.

Обираючи мету, навчальний матеріал, структуру уроку, педагог визначає, яку грань Я учня він залучить до діалогу, а отже, й до розвитку. До специфічних здібностей, які слід розвивати, і вмінь, яких потрібно навчати, належать:

- творча уява;
- естетичне сприймання художнього образу;
- емоційний відгук на експресію слова;
- розуміння образно вираженої думки;
- емпатія (здатність відчувати іншу людину (літературного героя));
- відкритість до діалогу тексту зі своїм Я;
- уміння застосовувати літературознавчі знання, передусім теоретичні, під час ознайомлення з новим текстом.

Принципи структурування уроку.

Форма уроку виявляється в його структурі – послідовності певних елементів і видів роботи. Вона залежить від виучуваного матеріалу, поставленої мети, учнівського колективу, особистості педагога.

У сучасній педагогіці практикують такі принципи структурування уроку літератури:

1. Викладацький принцип. Він є традиційним і полягає у плануванні дій педагога. Урок структурований як зміна форм роботи викладача. Учитель продумує, як він працюватиме, навчаючи дітей літератури.

2. Технологічний принцип. Його суть полягає у створенні проекту учнівської роботи протягом 45 хв., визначенні її етапів, передбаченні чітко окресленого результату.

3. Поетапний принцип. Це найпоширеніший спосіб структурування, що передбачає поділ уроку на значні традиційні етапи, кожен із яких має своє дидактичне завдання. Серед основних етапів виокремлюють оголошення теми і мети уроку, мотивацію навчальної діяльності, актуалізацію опорних знань, вивчення нового матеріалу, закріплення, підбиття підсумків, оцінювання, оголошення завдання додому.

Класифікація уроків за типом літературознавчого матеріалу. На цій основі розрізняють такі типи занять:

1. Урок вивчення життєпису письменника. Його проводять за біографічним або/та автобіографічним принципом; як розгляд окремих фактів із життя або системне вивчення біографії автора.

2. Урок огляду творчості. Передбачає огляд творчості одного або кількох взаємопов'язаних авторів (наукова школа, літературний напрям, покоління), характеристику літературної епохи або історико-літературного періоду.

3. Урок аналізу епічного твору. На таких заняттях з урахуванням родової і жанрової специфіки (роман, повість, оповідання, новела) здійснюють аналіз художнього твору – повний або окремих фрагментів.

4. Урок аналізу ліричного твору. Переважно на одному уроці аналізують кілька віршів – зразковий аналіз дає вчитель, надалі учні розглядають вірші спільно, у діалозі та самостійно, виявляючи власні розуміння та емоції.

5. Урок аналізу драматичного твору. Специфіка такого уроку полягає у розгляді і художнього твору, і його сценічної історії; бажаним є творчий елемент – читання за ролями, інсценування уривків.

6. Урок аналізу міжродового твору. Балади, байки, поеми (ліро-епічні та драматичні), роман у віршах, притчі мають свою специфіку аналізу, яку слід урахувати на уроці.

7. Урок засвоєння теоретико-літературного поняття. Особливістю цього типу уроків є теоретико-практична єдність у вивченні матеріалу: теоретичні поняття виводять із художнього тексту, осмислюють і запроваджують у практику аналіз твору.

8. Урок опрацювання літературно-критичної статті передбачає роботу з науковим текстом: статтею в підручнику, журналі, збірнику наукових праць, монографії, повному чи вибраному виданні творів письменника чи науковця. Обов'язковим є паралельне звернення до художніх творів, що стали об'єктом наукової думки.

Класифікація уроків за центральним методом.

Основою цієї типології є метод, який домінує на занятті, тому вона аналогічна до класифікації методів:

Урок-лекція.

Урок-бесіда.

Урок-гра.

Урок самостійної роботи.

Урок творчого читання.

Репродуктивний урок.

Евристичний урок.

Дослідницький урок.

На уроці можуть бути використані прийоми інших методів, проте називають його за основним методом. Іноді тип уроку визначають не за методом, а за прийомом, якщо він стає важливішим у методичній моделі.

Класифікація уроків за рівнем інноваційності. На підставі новаторства уроки поділяють на традиційні і нестандартні. Перелік видів нестандартних уроків постійно поповнюється, їх класифікують за типом інноваційності, введеної у зміст і форму заняття:

1. Інтегральні уроки. Вони ґрунтуються на ідеї єдності знання і охоплюють кілька типів занять: урок-блок (вивчення двох творів чи постатей у літературі); бінарний урок (поєднання близьких тем із двох шкільних предметів); інтегрований урок (введення певної теми з літератури в контекст широкої сфери знань та життєвого досвіду); урок-психологічне (філософське, соціологічне, історичне) дослідження (прочитання художнього тексту на основі відомостей із певної галузі науки, з використанням її положень і понять), урок-композиція (літературно-історична, літературно-музична) (чергування літературного та іншого матеріалу, скомпонованого як учнівські виступи у продуманій послідовності).

2. Рольові уроки. Їх основою є гра, в якій учні перевтілюються в інших людей, надягають певні соціальні маски. У процесі рольової гри учні формують знання, уміння та навички. До цього типу нестандартних занять належать «урок-доля» (учні виконують ролі письменника, його рідних, друзів, шанувальників, ворогів); «театр» (актори, режисер, костюмери, художники, реквізитори, звукорежисери, консультанти); «суд» (адвокати, прокурори, соціологи, психологи, художники аналізують художнє зображення злочину у творі); «літературна кав'ярня» (гуртки митців різних літературних напрямів, серед них ті, хто виступає з деклараціями, віршами, полемічними промовами); «літературний салон» (митці одного літературного покоління характеризують історичну добу, розповідають про свої твори, відгукуються один про одного); «редакція» (група учнів створює тематичну збірку автора, інші – антологію з подібними творами різних авторів; є група перекладачів, група підготовки числа літературного журналу, присвяченого авторові); «прес-конференція» (кілька учнів по черзі виконують роль автора, інші ставлять питання як кореспонденти різних видань, потім пишуть репортажі про цю подію; на ній можуть бути кілька авторів, творчість яких певним чином пов'язана); «я - учитель» (учні по черзі стають на місце вчителя і ведуть урок, кожен відповідає за певний його етап; інший варіант – учні виступають із захистом свого конспекту уроку за творчістю автора, яку вивчають) та ін.

3. Мистецькі уроки. Вони мають форму твору певного виду мистецтва: урок-реквієм, урок-концерт, урок-драма, урок-вернісаж, урок-казка, урок-пейзаж, урок-портрет, кіноурок, собор муз тощо.

4. Уроки – літературні мандрівки. Цей тип занять більше, ніж будь-які інші, потребує унаочнення, бажано – мультимедійного супроводу. Засадою таких уроків є зорове сприймання картин природи, пам'ятних місць, сільських краєвидів із виразними регіональними ознаками, музейних експонатів, ілюстрацій у поєднанні з коментарем і цитуванням художніх творів. Мандрівки можуть бути як у просторі, так і в часі: урок-музейна екскурсія, урок-мандрівка стежками письменника, урок історичної епохи.

5. Інноваційно-технологічні уроки. Вони вибудовані за певною технологічною моделлю, яка ґрунтується на специфічному принципі, має свої етапи, правила, прогнозований результат. Це уроки таких типів: евристичний, занурення, опорних схем, інтерактивний, продуктивний, проектний.

6. Уроки вищої школи. Спрямовані на випереджувальне навчання, готують школяра до продовження освіти у коледжі, інституті, університеті. Шкільні вчителі упроваджують у свою методичну систему типи занять, характерні для вищої школи (у спрощені формі): академічні лекції, семінари, наукові конференції, дискусії з літературознавчих питань.

7. Урок літературознавчих студій. Це навчальна модель наукового літературознавчого пошуку, в якій чітко окреслено об'єкт, предмет, метод дослідження, вибудовано концепцію (система положень), передбачено наукові висновки. На цих уроках застосовують певний тип літературознавчого аналізу, що й визначає вид уроку – біографічний, компаративний, міфологічний, структуральний, текстуальний, феміністичний, гендерний тощо.

Структура уроку літератури

Структура – це форма уроку. Вдало обрана структура – одна з необхідних передумов забезпечення результативності уроку. Обираючи певну структуру чи форму його, вчитель повинен враховувати насамперед її доцільність. Завдання словесника — вибрати таку форму функціонування уроку, яка в умовах даного класу забезпечить найвищу педагогічну результативність, тобто урок повинен бути педагогічно доцільним. Доцільність у побудові уроку означає логічну продуманість усіх навчальних ситуацій, їх розумне сполучення в єдине ціле.

Ефективний урок літератури завжди відзначається логічною стрункістю. Кожен урок літератури, на якому вивчається окремий художній твір чи творчість письменника, має свою специфічну мету. Вона зобов'язує вчителя розкрити перед учнями художній твір як неповторне явище мистецтва, показати самотутній характер творчості митця. При виборі структури уроку потрібно мати на увазі багато факторів, тобто здійснювати цілісний, системний підхід. Явища і факти необхідно розглядати в їх безпосередньому взаємодіюванні. Повноцінний урок з літератури завжди відзначається логічною завершеністю. А тому важливо підвести підсумки уроку, прокоментувати оцінки, своєчасно дати домашнє завдання та провести інструктаж щодо його виконання (на жаль, понад 70% учителів дають домашні завдання після дзвінка, коли вже в класі немає ніякої уваги). Структура сучасного уроку з літератури повинна мати динамічний характер. Намагання

вчителів удосконалити навчальний процес у школі стимулює їх до пошуку нових організацій форм уроків, перегляду їх типологічних різновидів.

У школі мало практикується уроків-конкурсів, уроків-семінарів, уроків-диспутів. Уроки-конкурси особливо цінні тим, що відкривають великі можливості для самоствердження і самовираження школярів. Ці уроки вимагають особливої атмосфери, творчості. На них учні змагаються на краще виконання віршів, байок, колективних декламацій, уривків з п'єс тощо. Практикується і огляд ілюстрацій до творів, намальований юними художниками, демонструються вишивки, вироби з дерева, пластиліну на літературні теми. Наприклад, у 5 класі під час вивчення казок можна провести урок, що включає такі структурні компоненти:

1. Вступне слово вчителя.
2. Конкурс на кращого оповідача казки.
3. Інсценізація уривка з казки.
4. Ігри (вгадування казок на основі ілюстрацій, кадрів діафільмів).
5. Самостійне складання казок на запропоновану тему.
6. Ознайомлення з дитячими малюнками на казкові сюжети.

Уроки-конкурси можуть проводитися і як КВК. Наприклад, заключний урок, на якому завершується вивчення творчості Т. Шевченка у 9 класі, може мати таку структуру:

1. Привітання двох команд.
2. Завдання-розминка (перегляд ілюстративного матеріалу, на основі якого ставиться питання).
3. Завдання команді на основі вивчення творів Т. Шевченка.
4. Конкурс на краще виконання пісень на слова поета.

Цінність семінарських занять насамперед у вихованні в учнів самостійності, в опануванні ними знань. У школі учні повинні навчитись користуватися різними науковими джерелами, уміти підбирати потрібний матеріал, осмислювати літературні та життєві явища. Семінарські заняття проводяться в старших класах, коли вже в учнів сформовані певні навички самостійної роботи, коли учні здатні на основі самостійних досліджень робити належні висновки та узагальнення.

Готуючи учнів до семінару, вчитель визначає його тему, пропонує учням питання, тематику рефератів, рекомендує опрацювати потрібну літературу. Якщо виноситься на урок велика кількість питань, що часто ще має місце в шкільній практиці, такі уроки малоефективні. Вони сковують творчі можливості школярів. Краще поставити 3-4 проблеми, але обговорити їх детально, дати можливість усім бажаючим обмінятися думками. Не можна зводити весь урок і до читання рефератів. Подібний спосіб організації уроків-семінарів стомлює дітей.

Цінними є уроки-диспути на основі окремих творів письменників, наприклад: “Хто у кого забрав щастя” (за драмою І. Франка “Украдене щастя”); “Справжня людина. Яка вона? У чому її обов’язок перед суспільством?” (на матеріалі новітньої літератури); “Найвища краса — це краса вірності” (за твором О. Гончара “Прапорonoсці”). У процесі проведення уроків-диспутів виробляється власна думка і власна моральна позиція.

В останньому десятилітті все більшого поширення в школі набувають *інтегровані* уроки. На таких уроках поєднуються блоки знань з різних предметів, що дає можливість висвітити тему ґрунтовно, всебічно, використати нові резерви педагогічного впливу на школярів, нові можливості мотиваційного забезпечення навчального процесу. Одна і та ж дидактична мета уроку реалізується спільними зусиллями двох чи більше учителів різних предметів: українська література + музика, зарубіжна література + історія тощо.

Глибоко продумана система роботи потрібна і на уроках з позакласного читання. Хоч ці уроки і виходять за рамки шкільної програми й ставлять за мету розширити читацькі обрії дітей, їх не можна проводити поза взаємозв'язком з усією системою уроків з літератури.

Методологічні засади і типологія шкільного аналізу художнього твору. Особливості аналізу творів різних жанрів і родів

Шкільний аналіз художнього твору здійснюється з метою осмислення учнями прочитаного тексту на рівнях змісту і форми в їх мистецькій єдності. Інструментами розгляду твору є ті теоретико-літературні категорії, які вивчають за програмою. Обов'язковими є інтерпретаційні моменти, під час яких діти пропонують індивідуальне тлумачення підтексту, образу, авторського задуму. Спілкування з художнім текстом у процесі літературної освіти учня є багатогранно підготовленим, науково обґрунтованим, узагальненим. Воно відбувається як індивідуально – на самоті з книгою, так і колективно – в обговоренні, обмін враженнями, дискусії. Важливо не пропустити жодного етапу навчальної роботи.

Вивчення художнього твору в школі здійснюється в кілька етапів:

- 1) вступний етап, спрямований на підготовку до читання (учитель повідомляє історичні і біографічні відомості, необхідні для розуміння тексту, дає соціально-побутовий коментар, пояснює незрозумілі слова тощо);
- 2) читання художнього тексту, яке є центральною дією літературної освіти (передбачає особистісне сприймання учнем твору);
- 3) осмислення твору шляхом аналізу (детального розгляду складників твору, розгортання художнього тексту) і синтезу (поєднання та узагальнення безпосередніх вражень, інтуїтивних осягнень, емоцій і наукової думки);
- 4) підсумкова робота (визначення місця твору в літературному процесі (вітчизняному і світовому) та духовному розвитку нації).

Шкільний аналіз художнього твору є навчальним і водночас має відповідати науковому тлумаченню, тому вчитель повинен продумати дві концепції: літературознавчу (провідні думки та образи твору, особливості його змісту і форми) і методичну (методи, прийоми, види і форми навчальної діяльності).

Літературознавча концепція має ґрунтуватися на сучасному академічному тлумаченні твору, відповідати статті в підручнику, охоплювати матеріали літературознавчої періодики; вона містить і постійну об'єктивну складову, й інтерпретаційний момент індивідуального розуміння.

Методична концепція виявляє ступінь фахової майстерності вчителя:

слід уникати трафаретності, використовувати варіативність шляхів аналізу, давати зразок власного прочитання тексту. Важлива вимога до аналізу – ефективне і системне застосування теоретико-літературного інструментарію. Проблемні ситуації, дослідження діалогічності тексту, цитування наукових розвідок (можливо, з конфліктом інтерпретацій) допоможуть методично вибудувати обговорення твору як цікавий процес формування смислу тексту і свого Я. Твір слід аналізувати в єдності змісту і форми, визначаючи відображені в ньому історичну правду; психологічну заглибленість у внутрішній світ людини; суспільно важливу ідею, морально-етичні цінності, національну свідомість; домінуючу емоцію, ознаки художньої майстерності автора та ін.

Вивчення твору у школі ґрунтується не лише на теоретико-літературних принципах аналізу, а й на дидактичних.

За способом розгляду тексту розрізняють такі *типи шкільного аналізу твору*:

- *цілісний* аналіз (під час повторного читання учні здійснюють послідовний аналіз найважливіших епізодів тексту);
- *композиційний* аналіз (школярі аналізують текст через дослідження його композиційних складових – сюжету та позасюжетних елементів в епосі, актів та картин у драмі, мотивів у ліриці);
- *пообразний* аналіз (учні зосереджуються на розгляді образів-персонажів, відтак роблять висновок про ідейний зміст твору);
- *проблемно-тематичний* аналіз (діти визначають тематику і проблематику твору та розв'язання проблем);
- *структурно-стильовий* аналіз (твір аналізують крізь призму індивідуального стилю митця, кожен знак якого тлумачать в ідейно-художньому сенсі).

Аналіз художнього тексту передбачає такі етапи:

- 1) пояснення завдань і шляхів аналізу твору. При цьому небезпечні відрив від безпосереднього сприймання, намагання зробити передчасні висновки. Особливо важливо на цьому етапі мотивувати спрямованість аналізу, викликати зацікавленість роботою над художнім текстом;
- 2) аналіз образів, композиції, основних епізодів чи коментування рядків поетичного твору. Учитель має підвести учнів до досягнення глибини авторського задуму, розуміння конкретного та узагальненого сенсу подій, образів, а також специфіки художньої манери автора;
- 3) узагальнення результатів аналітичної роботи. Основне завдання полягає у відтворенні цілісності сприйняття твору літератури відповідно до авторського задуму та особистісного розуміння прочитаного.

Методика визначення ідейно-тематичної основи твору

Аналіз художнього твору передбачає розгляд його змісту і форми. Узагальнено зміст твору називають ідейно-тематичною основою. Технологія його шкільного розгляду передбачає взаємопов'язані етапи:

Визначення теми твору. Аналіз змісту твору розпочинається зі з'ясування його тематики. *Тема* (грец. *thema* – основа, положення) – явище (явища) життя, відображене в художньому творі. З огляду на нескінченність

виявів життя теми можуть бути різноманітними: минуле, теперішнє або майбутнє нації, буття природи чи матеріальної пам'ятки, конкретно-історичні події чи фантастичний світ ірреального, доля родини чи однієї людини тощо. Для того щоб учні визначили тему, слід поставити запитання: «Яке явище життя зображено у творі?». Відповідь має містити оцінки, бо на одну тему може бути написано твори з різними ідеями, оцінками, світоглядною позицією. Тему формулюють називним реченням, як називання явища суспільного чи приватного характеру. У великому за обсягом творі зазвичай висвітлено не одну тему, а кілька. Сукупність таких тем становить *тематику твору*.

Характеристика проблеми (проблематика) твору. Після з'ясування теми вчитель звертається до учнів із завданням сформулювати питання, яке відповідало б змісту твору, тобто його проблему.

Проблема (грец. *problema* – задача) складне питання, яке автор порушує і художньо досліджує у творі. Проблеми можуть бути різноманітними: суспільними і психологічними, морально-етичними і естетичними, злободенними і вічними.

Визначення ідеї твору. На основі проблематики учні мають сформулювати основну ідею твору. *Ідея* (грец. *idea* – вигляд, ідея) – провідна думка, ядро задуму художнього твору, його емоційно-інтелектуальна, пафосна спрямованість.

Методичним прийомом визначення ідеї є пошук відповіді на питання-проблему через розуміння твору в його цілісності. Важливо нагадати учням, що вони повинні не висловлювати власну оцінку, а визначити оцінку, яку дав зображеному автор, зрозуміти його думку. Ідея, як і тема та проблема, має різні форми: ідея-заклик, ідея-заперечення, ідея-ствердження, ідея-емоційна оцінка, ідея – філософське судження.

Учні можуть виявити у творі різне ідейне навантаження. Тема, ідея, проблема – це абстракції, створені літературознавцями як інструменти аналізу. Конкретний художній твір ширший за будь-які абстракції, його тлумачення можуть змінюватися. Учитель повинен показати приклад індивідуального прочитання твору, взірець наукового, переконливого обстоювання своєї позиції, але не можна зневажати інші, навіть помилкові твердження. Учні слід спонукати до пошуку аргументів, звернень до художнього тексту для підтвердження своїх висновків.

Послідовність розкриття образу-персонажа.

Художній образ є ключовою категорією мистецтва, засобом вираження художником свого творчого Я (абстрактної ідеї, думки, почуття, враження) у конкретній чуттєвій формі. У літературі образ твориться словом, проте викликає в уяві зорові, слухові та інші відчуття. Він несе в собі енергію емоції і думки, які виникають у реципієнта під час читання. У школі розглядають різноманітні типи художніх образів: за видом чуттів (зорові, слухові, дотикові, смакові, запаху), за предметом зображення (образ людини, тварини, природи, речі, образ-почуття, образ-думка, символ), за мовним вираженням (тропи, стилістичні фігури, лексичні виражальні засоби мови,

художній звукопис), за джерелом (фольклорний образ, шевченківський, міфологічний, біблійний, історичний тощо).

Образ літературного героя потрібно розкрити в таких аспектах:

- історичному аспекті (вказати, на якому етапі національної історії сформувався цей характер, які історичні події та постаті на це вплинули);
- національно-ментальному аспекті (виявити, як Я героя втілює особливості національної душі);
- соціальному аспекті (охарактеризувати його місце і роль у структурі тогочасного суспільства, родині, колективі);
- морально-етичному аспекті (розкрити властиві персонажу цінності, форми їх вияву);
- психологічному аспекті (охарактеризувати емоції та думки в їх перебігу і суперечностях);
- біографічному аспекті (простежити долю героя в часі, знакові події);
- естетичному аспекті (розкрити способи і засоби творення автором художнього образу, особливості індивідуальної манери письма).

Аналізують образ-персонаж за таким планом:

1. Становище героя. Визначають його національність, соціальний статус, родинне становище, фах, вік.
2. Життєві умови, оточення, принципи і прагнення. Піддають аналізу зовнішні і внутрішні чинники поведінки героя.
3. Тип характеру, вдача. Оскільки дітям бракує життєвого досвіду, учитель повинен їм допомогти розібратися в натурі героя, розкриваючи різноманіття виявів людського характеру. Для цього доцільно застосувати прийом бінарних опозицій: називати протилежні риси вдачі і вибирати відповідну до характеру героя.
4. Доля героя та зміни в його внутрішньому світі. Робота над цим аспектом передбачає розповідь про повороти долі, екстремальні ситуації, в які потрапляє герой; аналіз альтернатив, які поставили перед ними; заглиблення в мотивацію його вчинки та характеристику змін, що відбувалися в його світогляді та емоційній сфері. Учні, як правило, легко переказують зовнішні події, а психологічний розвиток дається їм важче.
5. Засоби характеротворення. Особливістю розкриття цього пункту плану є те, що засоби характеротворення згадують і під час розгляду попередніх питань, реалізуючи принцип аналізу твору і єдності змісту і форми. Наприклад, називаючи рису характеру, зауважують через який засіб характеротворення (портрет; характеристику – авторську, самохарактеристику, опосередковану; інтер'єр; оточення; вчинки; екскурси в минуле і майбутнє; психологічне зображення; мовну індивідуалізацію) вона виявилась у тексті.
6. Ставлення автора до персонажа. Воно виявляється в авторських характеристиках, коментарях і стилістичних особливостях тексту. Слова, обрані письменником із синонімічного ряду, підкажуть учневі, симпатизував автор героєві чи зневажав його. Учитель, прочитуючи літературний портрет, має звертати увагу на художнє слово, психологічне значення, на точку зору – з чийого погляду змальовано зовнішність героя,

з яким ставленням до нього (автор, інший герой, своє відображення в різних діях і вчинках). Письменник відповідає на проблемні питання, які порушує у творі, переважно через власну оцінку ситуації і людей, ним зображених.

У школі дітей навчають визначати рід, жанр та жанровий різновид твору. Кожний літературний рід вимагає особливих прийомів викладання з огляду на його специфіку. Зокрема епос потребує аналітичної роботи над текстом, переказування змісту і його осмислення, детального тлумачення окремих епізодів, узагальнення аналітичних складників; лірика – емоційно цілісного сприйняття, творчої уяви, розуміння перебігу почуттів і думок ліричного героя, уваги до образного висловлювання та методики; драма – унаочнення, зв'язку з театром, проникнення в конфлікт, спостереження за сценічною дією і прочитання психологічного підтексту. Розглядаючи жанри, які перебувають на межі родів (баладу, ліро-епічну поему, драматичну поему, байку, притчу), слід застосовувати прийоми, характерні для аналізу творів цих родів.

Отже, визначення жанрової природи твору є не тільки складовою аналізу тексту, а й важливим чинником формування методичної моделі уроку.

Шкільний аналіз епічних творів.

Епічний спосіб художнього зображення характеризується прагненням до об'єктивного відображення перебігу подій без втручання автора. Епос — це оповідь, яку ведуть від реального чи умовного наратора (оповідача), тому в ньому наявні два типи мовлення — автора і персонажів. Оповідь може бути написана від першої чи третьої особи, у минулому або теперішньому (зрідка — майбутньому) часі. Мова епосу пластично-описова, зображальна. У школі вивчають епічні твори великих (роман, поема, повість) і малих (оповідання, новела, літературна казка) епічних жанрів.

При розгляді епічного твору в класі можна скористатися цілісним, композиційним, пообразним, проблемно-тематичним, структурно-стильовим типами аналізу. Готуючись до уроку вивчення епічного твору, учитель повинен детально проаналізувати його. На уроці неможливо здійснити такий аналіз за браком часу, тому слід обирати найцікавіші і найважливіші його елементи.

План аналізу епічного твору може бути таким:

1. Історія написання твору.
2. Історичний контекст.
3. Рід, жанр, жанровий різновид.
4. Тематика і проблематика.
5. Композиція:
  - зовнішня композиція (поділ твору на томи, розділи, частини, глави);
  - сюжет — конфлікт у його основі (соціальний, психологічний, політичний, морально-етичний, побутовий), художнє розташування компонентів (експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка);
  - позасюжетні елементи та їхня художня роль (заголовки, присвята, епіграф, авторські відступи, цитати, вставні епізоди, пролог, епілог, описи — портрет, інтер'єр, пейзаж);

- розташування персонажів (головні, другорядні, епізодичні; групування навколо конфлікту).

6. Характеристика дійових осіб.

7. Ідейний зміст твору, емоційні оцінки автора.

8. Мовностильові особливості.

Аналізуючи епічний твір, визначають також ознаки літературного напрямку (напрямів), стильову домінанту, вияви індивідуального стилю, особливості хронотопу, явища інтертекстуальності.

До основних прийомів аналізу художнього твору належать складання плану, переказування, усне малювання, використання карток-завдань, інсценізація тощо. *Складання плану* – це вид роботи особливо важливий з огляду на те, що епічний твір — це в певний спосіб структурована оповідь про події в житті людини, природу, матеріальний і духовний світи. Воно допомагає учневі запам'ятати перебіг подій у творі, з'ясувати логіку авторської думки, упорядкувати виклад думок під час аналізу і переказування. За формулюванням плану може бути звичайний, цитатний, комбінований; за побудовою — простий або складний; за змістом — план розвитку дії, однієї із сюжетних ліній, позасюжетного елементу (наприклад, план пейзажу), характеристики персонажа. Завдяки *переказуванню* учень не тільки запам'ятовує зміст твору, а й переймається його емоціями, засвоює індивідуальний стиль автора.

Підготовча робота до переказування охоплює такі етапи: вибір тексту або його фрагмента для переказування, складання плану, творче опрацювання матеріалу, літературознавчий аналіз, усне переказування. За докладністю переказування розрізняють такі види переказу епічного твору:

1) детальний переказ - це близьке до тексту відтворення, що виявляє повноту і розуміння прочитаного. Учень має зберегти послідовність подій, передати їхню суть і обставини. Складністю детального переказу є те, що слід відтворити не тільки головну сюжетну лінію, а й інші, розповісти про вчинки і головних, і другорядних персонажів, звернути увагу на позасюжетні елементи композиції;

2) переказ-витяг полягає у вибіркового відтворенні фрагменту з твору. Ця форма роботи набуває важливого значення у старших класах. Учні застосовують її, аналізуючи епічний твір, бо кожне їхнє твердження потребує доказу, яким і стає переказ-витяг. Доцільно використовувати його як аргумент під час проведення літературознавчого диспуту: переконливішим буде виступ, який спирається на текст. Оскільки епос широко цитувати неможливо, переказ-витяг ілюструє тезу точніше та оперативніше;

3) стислий переказ - це відтворення ключових моментів твору. У такий спосіб в учня формується вміння виокремлювати головне, опускати другорядне;

4) художній переказ - це найскладніший вид переказу, бо естетичне почуття розвивати нелегко, проте саме він максимально наближує школяра до мистецтва слова. Для художнього переказу варто вибирати твори, насичені яскравими, оригінальними, вражаючими художніми образами. Наприклад, новелу М. Коцюбинського «Intermezzo» найкраще переказувати, зберігши образи, в яких сконцентрована мистецька і філософська суть твору.

Усне малювання. Його рекомендують для роботи з підлітками, особливо молодшими. Цей прийом розвиває відтворювальну уяву. Завдання спочатку обмежується словесним малюнком однієї картини, яку пропонує вчитель, згодом воно ускладнюється: необхідно намалювати в уяві та описати побачене як серію картин. Простіше зосереджуватись на зорових образах; складніше додавати образи, пов'язані з іншими видами відчуттів – слуховими, нюховими, смаковими, дотиковими.

Інсценування твору – це традиційний прийом. Якщо твір має виразно драматичні епізоди (наприклад, діалог героїв “Кайдашевої сім’ї” Карпа і Лавріна про дівчат), до підсумкового уроку учні готують інсценізацію одного з них. Складнішим видом роботи є теоретичне інсценування, за якого учні мають написати драматичну сцену як постановку певного уривка з епічного твору на одну дію. Потрібно скласти перелік дійових осіб; визначити картини і яви; написати ремарки з описом декорацій, скориставшись описами пейзажів та інтер'єрів, придумати репліки персонажів, перемежовуючи їх ремарками із зауваженнями до акторів.

Позакласна робота з української літератури

Літературна освіта учнів триває поза уроками, зокрема у формах позакласної діяльності, яку організовує вчитель. Це допомагає більше зацікавити дітей предметом, активізувати їхнє читання, продовжити спілкування на літературні теми, обговорити широке коло проблем, які порушив письменник.

Літературна позакласна робота – різноманітні види літературної діяльності учнів освітньо-виховного характеру, яку організовують і проводять у школі в позаурочний час.

Школярі у процесі позакласної роботи підвищують загальний рівень своїх знань, поглиблено вивчають цікаву їм тему, вдаються до творчих спроб у художній та науковій сфері, виявляють інтерпретаційні та акторські здібності, використовуючи літературний твір на сцені.

Позакласну роботу з предмета здійснюють в індивідуальній, груповій та масовій формах. Особливістю літературної додаткової діяльності її переважно творчий, ігровий, мистецький характер, що пов'язано із суттю художнього слова. У процесі підготовки до цікавих вечорів, клубних зустрічей, фольклорних свят, літературних подорожей та ігрових шоу не можна забувати про духовне наповнення художньої літератури, адже вічні цінності, закладені в ній, мають знайти відгук у дитячій душі, стати елементом світогляду юної людини.

Літературно-музичні вечори

Важливим засобом естетичного, розумового і морального виховання школярів, що сприяє розвитку ініціативи, є літературні вечори. Найчастіше вони присвячуються ювілейним датам. Широко практикуються вечори казки, байки, сатири, гумору, ліричної поезії. Великою популярністю користуються серед учнів літературно-музичні вечори типу: «Іван Франко і українська музика», «Леся Українка і Микола Лисенко», «Народна пісня і дума», «Пісні на

тексти новітньої літератури», «Павло Тичина і музика».

У школах, де добре налагоджена літературно-красознавча робота, на початку навчального року організовуються вечори, де учні діляться своїми враженнями про побачене під час екскурсій, походів, фольклорних експедицій. Найчастіше у педагогічній практиці зустрічаються вечори, основним кістяком яких є літературний монтаж. Він дає можливість поєднати розповідь, музику, співи, художнє слово в композиційно закінчене ціле. Поряд з ним використовується й інші форми, що містять:

а) доповіді й повідомлення учнів, розповіді письменників, виступи людей, що стали прототипами літературних героїв;

б) художню частину (декламація, вокальні номери, драматичні сцени);

в) літературні вікторини, конкурси й інші розваги.

На літературно-музичних вечорах широко використовуються грамзаписи художніх творів у виконанні майстрів сцени. Наприклад, на вечорі «Іван Франко і українська музика» учні прослухають улюблені пісні І. Франка «Закувала та сива зозуля», «Про Олексу Довбуша», «Пісню про Кармалюка», дуєт Карася й Одарки з опери С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм», фрагменти з вистави Київського драматичного театру ім. І. Франка «Украдене щастя», а також музичні твори на слова І. Франка («Вічний революціонер», «Гримить», «Непереглядною юрбою», «Ой ти, дівчино» та ін.).

На літературних вечорах практикуються конкурси, ігри, вікторини, які доповнюють програму вечора, урізноманітнюють її, щоб вони пройшли успішно й охопили всіх учнів школи, потрібна попередня підготовка. Завчасно рекомендують учням прочитати певні художні твори, вивчити напам'ять вірші на задану тему. Вікторина буде ефективною, якщо розрахована не на просте відтворення знань, а на розвиток спостережливості, уяви, мислення, якщо дасть учням максимум можливостей для самостійного аналізу, зіставлення, порівняння. Бажано складати її так, щоб поєднувати відповіді на запитання з художнім читанням, прослуховуванням музичних творів, демонстрацією фото через епідіаскоп, розглядом творів художників. Успіх вечора залежить і від оформлення приміщення, де він відбувається.

Літературні вечори – це підсумок великої роботи, виконаної учнями. Обстановка, де проводиться вечір, повинна бути урочистою. Для кожного вечора бажано виготовити відповідний лозунг, випустити бюлетені, газети, оформити тематичні альбоми, фотомонтажі, плакати, стенди, літературні виставки.

Позакласна робота з літератури є обов'язковим складником літературної освіти школяра. Вона захоплює учня красою художнього слова, можливістю виявити і розвинути свої інтелект, емоції, обдарування.

Орієнтовний перелік питань для контролю

- Взаємозв'язок методики викладання літератури з циклом педагогічних і літературознавчих дисциплін.
- Принципи викладання літератури. Використання загальнодидактичних принципів відповідно до специфічних умов художньої літератури.
- Навчальні програми, підручники та хрестоматії з літератури.
- Мета та завдання літературної освіти й виховання.
- Процес вивчення літератури в школі, його етапи.
- Методика виявлення знань учнів. Критерії оцінювання знань, умінь і навичок.
- Урок літератури, його типи, різновиди.
- Самобутність уроку літератури, роль емоційності й початку уроку в цьому питанні.
- Зміст і структура літературної освіти.
- Група словесних методів викладання літератури. Методичний прийом.
- Наочні методи навчання літератури. Засоби вивчення літератури.
- Самостійна робота учнів з літератури.
- Особливості складання конспекта уроку.
- Уроки розвитку зв'язного мовлення та методика їх проведення.
- Методи і прийоми аналізу художнього твору.
- Методика організації уроків з позакласного читання, їх різновиди.
- Літературне краєзнавство. Уроки літератури рідного краю.
- Позакласна робота з літератури, літературні гуртки.
- Огляд літературного періоду на уроках літератури.
- Літературно-музичні вечори та методика їх проведення.
- Шляхи аналізу художнього твору.
- Методика вивчення біографії письменника.
- Інноваційні методи і прийоми вивчення літератури.
- Методичні форми і прийоми роботи над образом-персонажем.
- Основні етапи роботи над художнім твором.
- Види завдань з літератури.
- Особливості вивчення ліричних творів.
- Специфіка вивчення драматичних творів.
- Особливості вивчення епічних творів.
- Вивчення мови художнього твору та стилю письменника.
- Особливості вивчення фольклорних творів.
- Методика засвоєння понять з теорії літератури.
- Типи методичних посібників для вчителів-словесників, методичні журнали.
- Репродуктивні та дослідницькі методи на уроках української літератури.
- Метод творчого читання та можливості його застосування уроках української літератури.
- Інноваційні методи і прийоми вивчення літератури.
- Структура уроку літератури.

Шкала оцінювання здобувачів за системою ECTS

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень балів знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов’язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

Методичне забезпечення

1. Неділько В. Методика викладання української літератури в середній школі. / В. Неділько. – К., 1978. – 247 с.
2. Мисливець Н. М. Практичні заняття з методики викладання української літератури в школі. – Дніпропетровськ, 1987.
3. Мисливець Н.М. Методичні рекомендації до вивчення курсу "Методика викладання літератури в школі". – Дніпропетровськ, 1987.
4. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. /Є. Пасічник. – К.: Ленвіт, 2000.
5. Пультер С. Методика викладання української літератури в середній школі. / С. Пультер, А. Лісовський. – Житомир: Полісся, 2000. – 164 с.
6. Пультер С., Лісовський А. Методика викладання української літератури. – Тернопіль, 2004.
7. Ситченко А. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах. /А. Ситченко. – К. : Ленвіт, 2011. – 291 с.
8. Степанишин Б. Викладання української літератури в школі. / Б. Степанишин. – К.: РВЦ «Проза», 1995. – 256 с.
9. Телехова О. Українська література: Методичні матеріали до вивчення шкільного курсу. / О. Телехова. – Харків: Ранок, 2000. – 110 с.
10. Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. / Г. Токмань. – К.: Міленіум, 2002. – 320 с.
11. Токмань Г. Методика викладання української літератури. – К.:Ленвіт, 2013.

Рекомендована література

Базова

1. Іванишин П. Мистецтво розуміння // Дивослово. – 2012. – №1
2. Дроздовський Д. Концепція літературної освіти: теоретичні перспективи і стратегічні загрози// Дивослово. – 2011. – №6.
3. Ключек Г. Концепція реформування літературної освіти в середній школі (предмет – українська література) // Дивослово. – 2011. – №10.
4. Ситченко А.Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах [Текст]: навч. посіб. для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2011.
5. Токмань Г.Л. Методика навчання української літератури в середній школі : підручник / Г.Л. Токмань. – К.: ВЦ «Академія», 2012.
6. Токмань Г.Л. Навчання української літератури: розвивати не втрачаючи // Дивослово. – 2011. – № 12.
7. Мацько В. Сучасний урок української літератури, або Погляд на проект концепції реформування літературної освіти // Дивослово. – 2012. – № 2.
8. Юніцька Н.М. Теорія літератури в школі. – Х.: Вид. група «Основа», 2012. – 127с. – (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу»; Вип.2 (99)).
9. Яценко Т. Методичні орієнтири сучасної шкільної літературної освіти // Українська література в загальноосвітній школі. – 2011. – №7-8. – С.15–17.
10. Ольшанська О. Реалізація технології проблемного навчання на уроках української літератури // Українська мова й література в сучасній школі. – 2012. – №10.
11. Омельченко В. Плекаймо творчу особистість учня, із досвіду вчителя-словесника // Вивчаємо українську мову та літературу. – Січень 2012. – №3(295).
12. Онищук Л. Діяльність шкільних методичних об'єднань – ефективний засіб гуманізації змісту освіти // Українська література в загальноосвітній школі. – 2003. – № 3.

Допоміжна

1. Українська література. 5 – 11 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською і російською мовами навчання. – К.: Генеза, 2002. – 136 с. (за ред. Р.Мовчан);
2. Українська література: 5-12 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Автори Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, О.А. Камінчук, М.П. Бондар, О.Б. Поліщук, М.М. Сулима, Л.П. Шабельникова, В.М. Садівська. Керівник проекту М.Г. Жулинський. За загальною редакцією Р.В. Мовчан. – К.: Ірпінь: Перун, 2005.
3. Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-

естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Рівень стандарту, Академічний рівень / Укладачі М.Г.Жулинський, Г.Ф.Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В.Мовчан, М.М.Сулима, Н.В.Левчик, М.П.Бондар, О.А.Камінчук, В.І.Цимбалюк. – К.: Грамота, 2011.

4. Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям (профіль української філології). Профільний рівень / Укладачі М.Г.Жулинський, Г.Ф.Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В.Мовчан, М.М.Сулима, Н.В.Левчик, М.П.Бондар, О.А.Камінчук, В.І.Цимбалюк. – К.: Грамота, 2011.
5. Українська література. 5 – 11 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською і російською мовами навчання. – К.: Генеза, 2002. – 136 с. (за ред. Р.Мовчан).
6. Українська література: 5-12 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Автори Р.В.Мовчан, Н.В.Левчик, О.А.Камінчук, М.П.Бондар, О.Б.Поліщук, М.М. Сулима, Л.П. Шабельникова, В.М.Садівська. Керівник проекту М.Г. Жулинський. За загальною редакцією Р.В. Мовчан. – К.: Ірпінь: Перун, 2005.
7. Українська література: Програми для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин / О.М. Івасюк, Н.В. Гуйванюк, В.Є.Бузинська. – Чернівці: Видавничий дом „Букрек”, 2005. – 136
8. Сучасний урок (українська мова та література): Навчально-методичний посібник для студентів філологічних факультетів (Укладачі: В.Ф.Дороз, Т.Е. Ларіна). – Бердянськ, 2005. – С. 46 – 53.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до вивчення курсу
«Шкільний курс української літератури
та методика викладання»
для студентів-філологів
напрямку підготовки «Українська мова та література»

Упорядник: В. В. Глушич

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times ET. Умов. друк. арк. 0,93.

Наклад 100 прим. Замов. № 0925/3-21.

Надруковано з готових оригінал-макетів у друкарні ФОП Петров В. В.

Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Запис № 2400000000106167 від 08.01.2009 р.

61144, м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 79в, к. 137,

тел. (057) 778-60-34, e-mail:bookfabrik@mail.ua